

Рэха з Паднябеснай: еўрапейскія рэцэптыўныя традыцыі і беларускія літаратурныя містыфікацыі 1920-х гадоў

УДК 821.161.3.09+008(476:510)(091)

Мікалай ТРУС, кандыдат
філалагічных навук,
дацэнт

Мікола ТРУС. Рэха з Паднябеснай: еўрапейскія рэцэптыўныя традыцыі і беларускія літаратурныя містыфікацыі 1920-х гадоў. У артыкуле ўпершыню сістэматызуюцца публіцыстычныя і мастацкія тэксты, апублікаваныя ў БССР, а таксама ў беларускай перыёдыцы Латвіі і Польшчы, звязаныя з актуальнымі кітайскай рэчаіснасці, паказаныя ў праекцыі на праблемы нацыянальнага грамадска-культурнага жыцця. Прапануецца арыгінальнае канцэптуальнае прачытанне літаратурнага працэсу ў кантэксце традыцый еўрапейскага ўсходазнаўства і мастацкай творчасці.

Ключавыя словы: Кітай, крос-культурныя камунікацыі, рэцэпцыя, беларуская перыёдыка, мастацкая творчасць, літаратурныя містыфікацыі.

Mikolaj TRUS. Echo of the Celestial: European receptive traditions and Belarusian literary hoaxes of the 1920s. For the first time, the article systematizes journalistic and literary texts published in the BSSR and also in Belarusian-language periodicals of Latvia and Poland related to the Chinese realities projected on the problems of national social and cultural life. The author offers an original conceptual interpretation of the literary process in the context of the traditions of European Oriental studies and fine arts.

Keywords: China, cross-cultural communications, reception, Belarusian periodicals, fine arts, literary hoaxes.

У найноўшай гісторыі беларуска-кітайскіх культурных сувязей вылучаюцца некалькі падзей, звязаных з устанавленнем помнікаў Якубу Коласу і Янку Купалу ў розных гарадах КНР, а таксама шэрагам суправаджальных культурна-асветных, навуковых і адука-

цыйных ініцыятыў. Такім чынам не толькі замацавана сяброўства паміж дзвюма дзяржавамі, але і легітымізавана новая парадыгма навуковых даследаванняў, не абмежаваная вывучэннем непасрэдных кантактаў і мастацкай рэцэпцыі, скіраваная на асэнсаванне розных фарматаў апасродкаванага знаёмства. Пры гэтым заканамерна ўзбуйняюцца ў сваёй гістарычнай значнасці факты ранейшай інфармаванасці беларускага грамадства аб падзеях у Кітаі, абставіны іх запатрабаванасці і лакальнай інтэрпрэтацыі, як і розныя віды крос-культурных камунікацый, адметнасці ўспрымання рэалій грамадска-палітычнага жыцця, культурных традыцый геаграфічна аддаленай краіны.

Еўрапейскія канстанты

У Расійскай імперыі канца XIX – пачатку XX стагоддзя назіралася вялікая цікакасць да арыенталістыкі, рэалізаваная ў навуковых даследаваннях, перакладчыцкай дзейнасці, модных тэндэнцыях у дэкаратыўна-прыкладным мастацтве і г. д.

ПРА АЎТАРА

ТРУС Мікалай Валянцінавіч.

Нарадзіўся ў 1969 годзе ў в. Ісаевічы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1993), аспірантуру пры кафедры замежнай літаратуры БДУ (1996), дактарантуру Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі (2020). Прайшоў перападрыхтоўку па англійскай мове на спецыяльным факультэце для кіруючых работнікаў і спецыялістаў народнай гаспадаркі ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце (1995–1997). Двойчы стажыраваўся ва Універсітэце Я.А. Коменскага ў Браціславе (Славакія).

У 1996–2011 гадах выкладаў на кафедры славянскіх літаратур і кафедры замежнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Адначасова ў 1993–2000 гадах працаваў у Літаратурным музеі Максіма Багдановіча (у 1998–2000 гадах – дырэктар музея). У 2011–2016 гадах – загадчык кафедры беларускай філалогіі Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта. З 2017 года – намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Полымя».

Кандыдат філалагічных навук (2000), дацэнт (2004).

Аўтар сямі манаграфій, больш як 400 артыкулаў.

Сфера навуковых інтарэсаў: параўнальнае літаратуразнаўства, гісторыя літаратур і культур славянскіх народаў, міжнацыянальныя сувязі і ўзаемаўплывы.

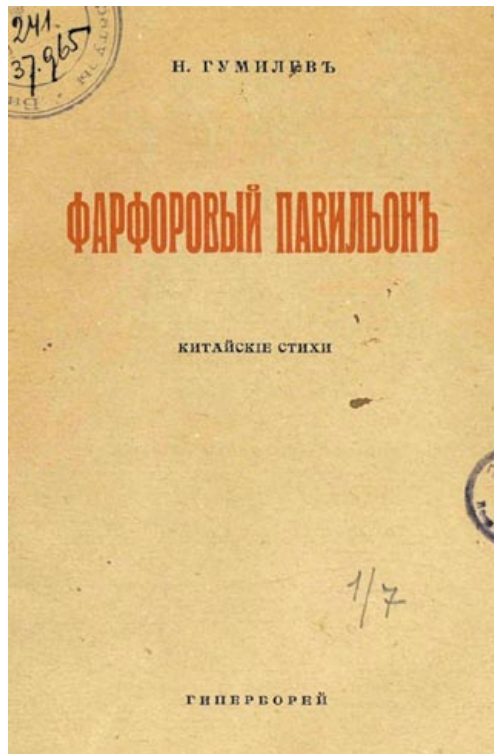
► Вокладка кнігі Лаа-Сі «Тао-Те-Кинг, или Писание о нравственности» (Масква, 1913). Нацыянальная бібліятэка Беларусі (Мінск)

Вялікую ўвагу да культуры Паднябеснай праяўлялі адначасова і пісьменнікі-рэалісты, і апалагеты мадэрнісцкіх экспе-

► Вокладка кнігі Мікалая Гумілёва «Фарфоровый павильон. Китайские стихи» (Пецяярбург, 1918). Расійская дзяржаўная бібліятэка (Масква)

► Ілюстрацыя з кнігі Мікалая Гумілёва «Фарфоровый павильон. Китайские стихи» (Пецяярбург, 1918)

рыментаў. Вынікі творчай дзейнасці знакавых асоб рускай культуры не маглі быць не заўважаны ў розных краях шматнацыянальнай краіны.

З шэрага друкаваных прац вылучаецца кніга Лаа-Сі «Тао-Те-Кинг, или Писание о нравственности», выдадзеная пад рэдакцыяй Льва Талстога [1]. Як паказана ў крыніцазнаўчых звестках, зыходнымі для перакладу былі тэксты каштоўнага кітайскага рарытэта з фондаў Румянцаўскага музея ў Маскве, а таксама парыжскае выданне 1842 года. Класікам рускай літаратуры быў праведзены скрупулёзны тэксталагічны аналіз: вынікі рускай інтэрпрэтацыі параўноўваліся з ужо існуючымі перакладамі на англійскую, нямецкую і французскую мовы.

У творчай спадчыне Мікалая Гумілёва, заснавальніка акмеізму і стваральніка т. зв. «геаграфічных вершаў», асобнае месца займае зборнік «Фарфоровый павильон. Китайские стихи» (1918). Паэтычная кніга адметна структуравана, уласна кітайскую частку складаюць вершы «Фарфоровый павильон», «Луна на море», «Природа», «Дорога», «Три же-

ны мандарина», «Соединение», «Странник», «Поэт», «Дом». У другі складнік своеасаблівага творчага дыптыха – «Індо-Кітай» – увайшлі некалькі ўзораў вершаванай практыкі: «Аннам», «Девушкі», «Детская песенка», «Лаос», «Кха».

У канцы кнігі аўтар палічыў патрэбным даць тлумачэнне адносна зместавых вытокаў сваіх твораў арыентальнай тэматыкі: «Основанием для этих стихов послужили работы Жюдит Готье, маркиза Сен-Дени, Юара, Уили и др. Книжные украшения – из У-цзин-ту, изд. 1724 г. (Собрание ксилографов Библиотеки Петроградского Университета)» [2, с. 31]. Пашырым звесткі пра некаторых з названых асоб: Judith Gautier (1845–1917), французская паэтэса, прэзаік; *marquis d'Hervey de Saint-Denys* (1822–1892), перакладчык, сінолаг, загадчык кафедры кітайскай мовы Калеж дэ Франс у 1874–1892 гадах.

Далучыўшы спіс выкарыстаных крыніц, рускі паэт стварыў прэцэдэнт лучнасці мастацкай творчасці і навуковай (аналітычнай, архіўнай) працы. М. Гумілёў абсалютна адкрыта, на ўзроўні персаналій, вызначыў апасродкаваны шлях асабістай рэцэпцыі кітайскай культуры: праз заходнееўрапейскія традыцыі ўніверсітэцкага вывучэння (навучання) і індывідуальна-аўтарскай творчай інтэрпрэтацыі. У гэтым выпадку звыклы паняццёвы апарат культурнага пасрэдніцтва патрабуе значнага, калі не канцэптуальнага, пашырэння і змены ракурсаў бачання. Відавочна, што адзін з яркіх прадстаўнікоў рускай паэзіі пачатку ХХ стагоддзя прадэманстраваў інтэрпрэтацыйныя ўстаноўкі, больш характэрныя для значна пазнейшай творчай майстэрні постмадэрністаў, – сваё ўласнае (пост)засваенне еўрапейскага вопыту, індывідуальна-аўтарскае акумуляванне вядомых навуковых і творчых набыткаў, скіраванае не на эквівалентную перадачу эстэтыкі і светапоглядных адметнасцей Паднябеснай, а на «павільненную» (паводле назвы зборніка) дэманстрацыю найбольш кідкіх вобразаў і сюжэтаў, застылых у «фарфоравай» вытанчанасці паэтычных фіксацый.

На сусветным аўтарытэце і аб'ектыўнай староннасці кітайскай філасофіі была пабудавана літаратурная містыфікацыя, арганізаваная ў 1927 годзе Лізаветай Дзмітрыевай (Васільевай) (1887–1928). (Падобны вопыт у паэтэсы ўжо быў: у 1909–1910 гадах да прыдуманай гісторыі з «Чэрубінай дэ Габрыяк» былі далучаны паэт Максімілян Валашын і рэдакцыя пецябургскага часопіса «Аполлон».) У ташкенцкай ссылцы, куды пры савецкай уладзе Л. Дзмітрыева патрапіла за свае антрапасофскія погляды і шырокія еўрапейскія сувязі з аднадумцамі, ёю быў створаны вершаваны цыкл «Домик под грушевым деревом», напісаны ад імя філосафа «Лі Сян Цзы», што ў тым жа 1927 годзе «за веру в бессмертие человеческого духа был выслан с Севера в эту восточную страну, в город камня» [3, с. 187]. Паэтэса працяглы час сябрвала з вядомым кітаістам Юльянам Шчуцкім (1897–1938), які двойчы наведваў яе ў Ташкенце. На той час найбольш значнай працай на творчым і навуковым рахунку вядомага ўсходазнаўца была «Антология китайской лирики VII–IX вв. по Р. Хр.» [4].

Па старонках беларускай прэсы

Змаганне ў пачатку ХХ стагоддзя кітайскага народа за свае сацыяльныя і нацыянальныя правы адпавядала памкненням беларусаў – аўтахтоннага насельніцтва ў Польшчы і Латвіі. Навіны аб стане грамадзянскага супрацьстаяння ў Паднябеснай рэгулярна прадстаўляліся ў беларускай прэсе розных краін.

У другой палове 1920-х гадоў кітайская тэма пастаянна асвятляецца ў газеце «Голас беларуса», якая выдавалася ў сталіцы Латвіі Рызе. Кароткія звесткі змяшчаюцца ў рубрыцы «Са ўсяго свету»; адзін з найбольш змястоўных артыкулаў – «Нацыянальнае адраджэнне Кітая» – быў апублікаваны 6 красавіка 1927 года і падпісаны псеўданімам Кій. У допісе адзначалася, што ў далёкай краіне «адбываюцца падзеі, маючыя аграмаднейшае значэнне для ўсяго свету. Кітайскі народ,

якога захапілі было ў свае рукі чужаземцы, ангельцы, італьянцы, французы, японцы і амерыканцы, абудзіўся ад векавога сну і паставіў сабе мэтай скінуць чужацкае ярмо і здабыць сабе незалежнасць і волю» [5, с. 1].

Аўтар артыкула коратка ахарактарызаваў расстаноўку сіл, што ўдзельнічалі ў грамадзянскай вайне ў Кітаі. Выснова ж рыжскай публікацыі вытрымана ў духу інтэрнацыянальнага змагання: «Усе шчырыя дэмакраты, усе народы, асабліва народы, падняволеныя іншымі нацыямі, ад усёй душы жадаюць кітайскаму народу як мага хутчэйшае перамогі» [5, с. 1].

Праз некалькі месяцаў рыжская газета істотна наблізіла падзеі далёкай краіны да мясцовага нацыянальнага ўспрымання. Зыходным фактаграфічным матэрыялам для артыкула «Беларусы ў арміі Чан-Со-Ліна» стала публікацыя ў 13-м нумары берлінскага часопіса «Hachebeils Illustrierte» за 1927 год фотаздымка групы беларускіх сялян-перасяленцаў з берагоў Амура, якія ўжо некалькі гадоў прымусова ўдзельнічалі ў кітайскай грамадзянскай вайне: «Гэтыя беларускія сяляне, у бела-шэрых беларускіх нацыянальных світах і нацыянальных уборах, трапілі да Чан-Со-Ліна крыху неспадзяваным у наш век парадкам: іх прадалі Чан-Со-Ліну расійскія белагвардзейскія паводыры, якія прымусова змабілізавалі гэтых сялян на Амуры яшчэ ў 1918 і 1919 гадох і залічылі ў бэлья арміі Прымор'я, а потым, уцякаючы ад бальшавікоў, пагналі гэтых людзей у Манчжурью, дзе за японскія грошы наняліся ваяваць у Чан-Со-Лінаўскім войску» [6, с. 2].

Паводле сучаснага кірылічнага напісання, Чжан Цзэлінь (1875–1928) – вядомы ваенны і палітычны дзеяч. У час грамадзянскага супрацьстаяння адстойваў інтарэсы пекінскага ўрада, абапіраўся на падтрымку Японіі. У 1926 годзе ён быў прызначаны галоўнакамандуючым кітайскай арміяй, атрымаў званне генералісімуса і стаў фактычным кіраўніком краіны. Пакручастая і яркая біяграфія выхадца з простага сялянскага сям'і, абставіны яго гібелі

4 чэрвеня 1928 года (падрыў цягніка – Хуангутуньскі інцыдэнт) выклікаюць нязменную цікавасць і розныя трактоўкі гісторыкаў Кітая.

У другой палове 1920-х гадоў і асоба Чжан Цзэлінь, і палітычная сітуацыя ў далёкай усходняй краіне ўвогуле прыцягвалі ўвагу беларускіх публіцыстаў і пісьменнікаў. Гэтай тэме прысвечаны змястоўны і беспрэцэдэнтна структураваны аглядны артыкул «Барацьба за вызваленне Кітая», апублікаваны ў заходне-беларускай газеце «Наша воля» 4 сакавіка 1927 года. Некаторыя з вылучаных частак персаналізуюць грамадзянскае супрацьстаянне ў Паднябеснай: «Заява кантонскага міністра Чэна», «Як выконваюцца казны „агітатараў“ у Шанхаі», «Забастоўка ў Шанхаі зацягнулася», «Здрада ў лоне „паўночных арміяў“», «Чанг-Тсо-Лін і Ву-Пэй-Фу», «Расклад арміі Фанга», «Чанг-Тсо-Лін рашуча „ідзе на Шанхай“», «У Манчжурый – пасля ад'езду Чанг-Тсо-Ліна», «Заявы чужых урадаў».

Побач з аглядным артыкулам на тэму палітычнага жыцця надрукаваны пачатак апавядання Ляа Дзэ «У даліне Ганга», у якім закранаецца праблема нацыянальных і сацыяльных правоў насельніцтва Брытанскай Індыі, яго вымушаны ўдзел у вырашэнні міжнародных ваенных канфліктаў. Капітан Асота, бенгалец на службе ў вайсковых каланіяльных фарміраваннях, «даўно задумваўся над лёсам Індыі і індусаў, прыслухоўваўся да навукі Гандзі і Даса, чытаў агнёвыя рэчы Рабіндраната Тагора, сачыў за падзеямі ў Расеі, Турцыі і Кітаі; але ніяк ня мог рашыць, па якой дарозе мае ісці Індыя»; «На загад бяздушных ангельскіх банкіраў, яго, як машыну, вязуць кудысьці далёка з роднага краю, вязуць тушыць кітайскі пажар, гасіць агонь справядлівай помсты за той нялюдзкі здек, які прыняслі ў Кітай з сабой эўрапейцы, – гасіць агонь, якім запылаць павінен быў бы ўвесь, можа, свет...» [7, с. 3].

Палітычная скіраванасць – не адзіная рыса апавядання Ляа Дзэ. У творы пераканаўча паказаны любоў да радзімы і боль за яе гістарычнае наканаванне. Аўтар здолеў з фатаграфічнай даклад-

насцю і выверанай зменлівасцю кадраў у тэмпе руху цягніка, у якім перамяшчаецца галоўны герой ад паўночнай афганскай граніцы да Калькуты, зафіксаваць краявіды маляўнічай Індыі, што паўстаюць за акном, – Кашмір, Пенджаб, Раджпутана, Ганг. Некаторыя рэаліі далёкай краіны патлумачаны ў падрэдкавых заўвагах: абставіны службы мясцовага насельніцтва ў войску, сутнасць каставай сістэмы. І ў такіх кароткіх запісах-тлумачэннях знаходзіцца месца для нібыта нязмушанага параўнання Індыі з Заходняй Беларуссю, але відавочна – палітычна ангажаванага: «Зэміндары – зборшчыкі падаткаў, за якімі ў 1794 годзе англііцы прызналі права ўласнасці на зямлю іхніх падатных акругоў. Цяпер зэміндары тое ж, што нашы абшарнікі» [7, с. 3].

Беларускі аўтар Ляа Дзэ

Кітайскім іменем падпісваўся Янка Маразовіч, пісьменнік і рэдактар заходнебеларускага часопіса «Маланка». «Каб ашукаць цензуру, карыстаўся прыёмамі літаратурнай містыфікацыі: пераносіў месца дзеяння ў тагачасныя каланіяльныя і залежныя краіны (падпісваў гэтыя творы псеўданімам Ляа Дзэ)» [8, с. 10], – пісаў літаратуразнавец Арсень Ліс, і з такім тлумачэннем, на нашу думку, можна пагадзіцца толькі часткова. Абраны псеўданім гучаў у нацыянальным друку настолькі экзатычна, што больш спрацоўваў на прыцягненне ўвагі, у тым ліку непажаданай, а кола беларускай творчай эліты ў Вільні было настолькі нешматлікім, што, па сутнасці, выключала магчымасць і патрэбу прыхоўваць плён сваёй працы, вынікі грамадскай дзейнасці. Да таго ж, мяркуем, не варта збівацца на выключна сацыялагічнае вытлумачэнне імянных маркераў пісьменніка, пакідаючы пры гэтым па-за ўвагай уласна творчы (фантазійны, інтрыгоўны, правакацыйны і інш.) складнік гэтага выбару.

Пра палітычныя погляды Янкі Маланкі (яшчэ адзін псеўданім Я. Маразовіча) сведчыць падборка сатырычных вершаў

◀ Янка Маразовіч
(пісьменнік Ляа Дзэ).
Мастак Пётр Сергіевіч.
1932 год

«Песні паноў» («Маланка», 1927, № 9), у якой, паводле арыгінальнай аўтарскай задумкі, абагульнены прадстаўнікі нацыі агучвае актуальныя праблемы сваёй краіны. «Паляк» марна спадзяецца на фінансавую падтрымку ЗША:

І яшчэ няшчасце
Маем мы цяпер:
Ноту за нотай
Шле СССР.
«Ангелец» галосіць:
Гвалт! Рагуйце!
Вось няшчасце
Маю я з бальшавіком...
Ён бунтуе у Кітаі,
Узняў у Індыі пажар...

Адзіны імяны верш з трох прадстаўленых у «Маланцы» – «Чай-Тсо-Лін» – якраз і агучвае расстаноўку сіл у грамадзянскім супрацьстаянні Кітая:

Гэй! Хутчэй складай манаткі,
Шмаруй салам ногі, пяткі.
Уцякай і днём і ночай,
Куды толькі глядзяць вочы!
Не памаглі гарматы, танкі,
Фунты, долары і франкі.

Чанг-Кай-Шэк мне справу псуе,
Нішто ад Фэнга не ўратае.
Чую я: задасць мне перцу,
Што скажу тагды ангельцу?!
Б'ець мяне, ой, б'ець бяз концу, –
Што скажу цяпер японцу?!
Страх з усіх канцоў нясецца;
Пэкін вось, як ліст трасецца.
Чую бедны, што заплачу,
Як Сукдэн апошні страчу [9, с. 2].

Сярод аўтараў, што бралі ўдзел у рэалізацыі творчага праекта пад назвай «Рунь веснаходу» (Вільня, 1928), быў і прازیак Ляа Дзэ. Зборнік стаў своеасаблівым маніфестам новага этапу нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага народа ў Польшчы. Пра яго значэнне сведчыць дакумент, які захоўваецца ў фондах Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Ён датаваны 27 мая 1936 года і мае назву «Даручэнне начальніка адзела Міністэрства ўнутраных спраў Польшчы В. Жыборскага сацыяльна-палітычным аддзелам ваяводскіх устаноў аб дасылцы справаздач з кароткімі біяграфічнымі данымі і характарыстыкамі асоб, якія належаць да літаратурных камуністычных арганізацый і рухаў Польшчы».

► Вокладка кнігі
«Рунь веснаходу»
(Вільня, 1928).
З прыватнага збору
М. Труса (Мінск)

У «Даручэнні...» адзначана, што агульны фронт левых пісьменнікаў і літаратараў у Польшчы аб'ядноўвае ўсе народнасці, аднак у асяродку беларускай і ўкраінскай нацыянальнай меншасці ўтварыліся спецыяльныя групы; паводле тэрміналогіі дакумента, гэта «ўчасткі» для неабходнай распрацоўкі: «Ідэя арганізацыі групы беларускіх пісьменнікаў і паэтаў паўстала ўжо ў 1928 г. і аб'ядноўвала 12 асоб. Яна выдала брашуру пад назвай «Рунь веснаходу», у якой змешчаны творы маладых беларускіх пісьменнікаў і паэтаў. Гэтая група перастала існаваць з моманту ліквідацыі Беларускай сялянска-работніцкай грамады...» [10, арк. 5].

Апавяданне Ляа Дзэ «Вясеннім днём» суседнічае ў прازیчнай падборцы з творами «Абарваная песня» і «Пацалуй мяне, як калісьці...» А. Бартуля, «Чорныя думкі» С. Сіняка, «Зладзеі» П. Асакі. Пад ім пазначаны месца і час напісання: «Вільня, 1927 г.». Дакладная атрыбуцыя характэрна для ўсіх тэкстаў зборніка. Усюды, дзе пазначаны час стварэння, фігуруюць 1927–1928 гады. Адрозніваюцца толькі месцы напісання твораў, і гэта ўжо не толькі геаграфічная лакалізацыя звычайнага побыту аўтараў, але і ўказанне месцаў іх зняволення, напісання вершаў-лістоў з-за кратаў: Вільня, Хэлмна, Лукішкі, Каранова, Ліда.

«Вясеннім днём» Ляа Дзэ заўважна вылучаецца і сярод твораў «Руні веснаходу», і ў кантэксце ўсёй творчасці аўтара. Зачынае «Вясна ўсемагутна і ўладна панавала ўжо над нашай бацькаўшчынай...» працягваецца разгорнутым пералікам эмоцый ад сузірання абуджанай прыроды: «О, як прыгожа кругом усё!.. Якой глыбінёй ззяе цёмна-сіняя даль усясветнага прастору!.. Якім маленькім пылком здаецца сам сабе чалавек у параўнанні да гэтых нязнаных бясконцых абшараў, якія ад нас так блізкі, а разам і гэтак далёкі, якія ад нас не зачынены ніякай граніцай, а пранікнуць у якія і пабываць дзе мы ня можам, ня можам – ня ўмеем!..» [11, с. 40].

Становішча працоўнага люду параўноўвае аўтар з лясам птушаняці-

падлётка: «Перапуджаны і змучаны, ня пэўны свайго лёсу, ён, аднак, і цяпер ня страціў сваей гордасці і адвагі: вочы яго сачылі пільна кожны мой рух, а кволая дзюбка пры кожнай найменшай магчымасці моцна ўпівалася ў маё цела, скубла яго і рвала...» [11, с. 42–43]. Лірычны герой, прысаромлены пабачанай прагай свабоды маленькай істоты, робіць адназначную выснову на карысць актыўнай жыццёвай пазіцыі: «І пачуўся я, раптам, магутным і дужым, пачуўся раўнапраўным валадаром сусвету, прастораў, абшараў, бо і сам я частка гэтых абшараў, прастораў, сусвету!...» [11, с. 43].

Нечаканая класіка

Стаўленне да хрэстаматыйных твораў, добра вядомых па школьнай праграме, як правіла, звязана з уяўленнем пра іх незменнасць, зыходную данасць. Між тым практыка пастаяннага ўдасканалення, звароту да ўжо надрукаваных і добра вядомых тэкстаў ёсць у гісторыі і нацыянальнага, і сусветнага прыгожага пісьменства.

Некаторыя жанры па сваёй прыродзе арыентаваны на рэзанансны водгук, дынамічнае рэагаванне на актуальныя падзеі культурнага, грамадскага, палітычнага жыцця. Пры змене кан'юнктуры і некаторых рэалій іх надзённасць можа страчвацца, а твор будзе зразумелы ў поўнай ступені толькі пры рэтраспектыўным аналізе, чытацкай гістарычнай дасведчанасці. Гэта адна з прычын перапрацоўкі мастацкіх тэкстаў, па магчымасці надання ім пазачасавых характарыстык. Такі лёс напаткаў і байку Кандрата Крапівы «Ганарысты парсюк», упершыню апублікаваную ў часопісе «Узвышша» (1927, № 1) [12].

Наколькі з часам змяніліся аб'екты сатырычнага выкрыцця ў пазнейшых рэдакцыях твора, відазмяніліся формы пасобных слоў і выразаў, можна меркаваць па дэбютным выхадзе байкі (найбольш паказальныя адрозненні ў тэксце вылучаны курсівам):

Адзін вялізарны парсюк,
 Які абегаў вёску ўсю,
 За раніцу абшарыў завуголле,
 Цяпер такі меў выгляд важны,
 Як быццам старшыня якога трэсту,
 Нібы ён не жадзён і цесту...

І вось адзін тут падсвінак,
 Які быў вылучэнцам з мас,
 І кажа: «Дзядзечка, твой лыч у брудзе!
 Нядобра гэта й паміж нас,
 А што ж, калі заўважаць людзі?»
 [12, с. 68].

Але галоўнае адрозненне першай рэдакцыі твора ад наступных заключаецца ў наяўнасці эпіграфа і яго экстраардынарным змесце:

Каб не папасці мне ў бяду
 Праз розных шкоднікаў савецкага ладу,
 Прашу я шкоднікаў шануюных:
ні хвіліны
 Няхай ня думаюць аб тым,
 Што байкі прысвяціў я ім, –
 Я прысвяціў іх Чжан-Цзо-Ліну
 [12, с. 68].

Цікава, што байка Крапівы «Ганарысты парсюк» была перадрукавана ў віленскай «Маланцы» (1927, № 10), толькі з абсалютна іншым эпіграфам, скіраваным на рэаліі нацыянальнага руху ў Польшчы і яго правадыроў: «Пасвячаецца некаторым з беларускіх дзеячаў. А каму, хай тыя самі дагадаюцца».

Першы нумар «Узвышша» агучваў праграмныя матэрыялы аднайменнага літаратурна-мастацкага згуртавання, утворанага 26 мая 1926 года, у склад якога ўвайшлі А. Бабарэка, З. Бядуля, П. Глебка, С. Дарожны, У. Дубоўка, Крапіва, М. Лужанін, Я. Пушча, К. Чорны, В. Шашалевіч. «Магчымасць утварэння ўзвышша беларускай мастацкай літаратуры» бачылася яго стваральнікам, сярод іншага, праз «аквітызм, як тую імклівасць, якую прасякаецца мастацкі твор у сваім ідэале і праз гэта ажыўляе патрачаную, – на змаганне з прыгнётам пануючых класаў і нацыі, – энергію

працоўнага люду на творчасць вялікага і прыгожага жыцця» [13, с. 170].

Крапіва (менавіта так у той час падпісваўся пісьменнік, без іменнай часткі псеўданіма – Кандрат) апублікаваў у першым нумары часопіса падборку баек з выкрывальным зместам, скіраваным на асобныя хібы рэчаіснасці: «Ганарысты парсюк», «Саромлівы», «Сава, асёл ды сонца». У вялікім корпусе адметных мастацкіх твораў «Узвышша», дзе прадстаўлены плён працы Змітрака Бядулі, Кузьмы Чорнага, Уладзіміра Дубоўкі, Максіма Лужаніна, Пятра Глебкі і іншых аўтараў, вылучаецца выразная ідэалагічная дамінанта. Беларускі часопіс апублікаваў пераклад «Злых нататак» з газеты «Правда» ад 12 студзеня 1926 года. Як пазначана ў падрадкавых заўвагах рэдакцыі, змяшчаючы на старонках выдання «гэты артыкул выдатнейшага пралетарскага ідэолага, з вялікім задавальненнем павінны зазначыць, што нашы погляды на літаратуру спаткалі нечаканую падтрымку з боку тав. М. Бухарына. Гэта сведчыць, што з самага пачатку намі была ўзята правільная лінія» [14, с. 128].

У прадмове маскоўскага аўтара сярод гарачых навін унутранай і міжнароднай

палітыкі, якія пастаянна адсочваюцца, называецца і кітайская грамадзянская вайна. Але гэтым разам злосная крытыка адрасавана праявам «кваснога патрыятызму» ў сучаснай рускай паэзіі. Пасля разбору некалькіх прыкладаў М. Бухарын катэгарычна падводзіць рысу: «...усё гэта сапраўдныя дробязі ў параўнанні з лозунгам, які беспасрэдна „базуецца“ на „сарафанах“ і „штанах“ –

На кой же черт иные страны,
Кромя советской стороны!

Гэта ўжо ня толькі „нацыянальная абмежаванасць“. Гэта проста-напраста шавіністычнае свінства» [14, с. 129]. Не выключана, што чуйны да кан'юнктуры К. Крапіва ў сваёй байцы адрэагаваў на праграмны і шырока растыражаваны артыкул аднаго з тагачасных камуністычных лідараў, парушўся падмацаваць некаторыя яго тэзісы і рытарычныя фігуры сваімі мастацкімі ілюстрацыямі.

Пад рысай

Актуалізацыя і асэнсаванне нядаўніх падзей, культурнай спадчыны КНР у розных нацыянальных, дзяржаўна-палітычных кантэкстах дэманструе разнастайныя варыянты рэцэптыўных рэакцый у еўрапейскіх локусах, звязаныя з традыцыямі рэалістычнага пісьма, эксперыментальнымі творчымі практыкамі, а таксама сацыялагічнай прызмай успрымання ва ўмовах карэнных грамадскіх зрухаў і пераўтварэнняў, палітычнай ангажаванасці, энтузіязму будаўніцтва новага ладу і праблемах на шляху да ўвасаблення высокіх ідэй у жыццё.

Беларускі адаптацыйны кантэкст 1920-х гадоў здольны прадставіць шэраг прыкладаў цікавага нацыянальнага засваення і пераасэнсавання інфармацыі пра Кітай у публіцыстыцы і мастацкай творчасці. Пры гэтым мы маем справу не толькі з рэтрансляцыйнай інфармацыяй пра Паднябесную, але і з арганічным улучэннем у літаратурны працэс, дзейным уплывам на тэматычную разнастайнасць, палітру вобразна выяўленчых сродкаў і ўдалых аналогій. ▀

Артыкул паступіў
у рэдакцыю 10.09.2020 г.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Лао-Си. Тао-Те-Кинг, или Писание о нравственности / Лао-Си; под ред. Л.Н. Толстого, пер. с китайск. и предисл. проф. ун-та в Киото Д.П. Кониси, примеч. С.Н. Дурюлина. – М.: Печатное дело, 1913. – 72 с.
2. Гумилев, Н. Фарфоровый павильон. Китайские стихи / Н. Гумилев. – С.-Петербург: Гиперборей, 1918. – 31 с.
3. Де Габриак, Ч. Исповедь / Ч. де Габриак. – М.: Аграф, 1998. – 383 с.
4. Антология китайской лирики VII–IX вв. по Р. Хр. / Пер. в стихах Ю.К. Щуцкого, ред., вводные обобщения и предисл. В.М. Алексеева. – М.; Пб.: Гос. изд., 1923. – 144 с.
5. Кій. Нацыянальнае адраджэнне Кітая / Кій // Голас беларуса (Рыга). – 1927. – 6 крас. – № 54 (7).
6. [Б. а.] Беларусы ў арміі Чан-Со-Ліна / [Б. а.] // Голас беларуса (Рыга). – 1927. – 13 ліп. – № 58 (11).
7. Ляо-Дзэ. У даліне Ганга / Ляо-Дзэ // Наша воля (Вільня). – 1927. – 4 сак. – № 1. – С. 2–3.
8. Ліс, А.С. Маланка Янка / А.С. Ліс // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т.; рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Т. 10: Малайзія – Мугаджары. – Мінск: БелЭн, 2000. – С. 10.
9. Маланка, Я. Песні панюў / Я. Маланка // Маланка (Вільня). – 1927. – 1 ліп. – № 9.
10. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. – Ф. 25. Воп. 6. Адз. зах. 113.
11. Рунь веснаходу: зборнік твораў паэтаў і пісьменнікаў Заходняй Беларусі. – Вільня: Выданне Беларускага выдавецкага таварыства, 1928. – 48 с.
12. Крапіва. Ганарысты парсюк / Крапіва // Узвышша. – 1927. – № 1. – С. 68.
13. Ад беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання «Узвышша» // Узвышша. – 1927. – № 1. – С. 168–170.
14. Бухарын, Н. Злыя нататкі / Н. Бухарын // Узвышша. – 1927. – № 1. – С. 128–133.